

Švaříčková Slabáková, R., & Sobotková, I. (2018). *Rodina a její paměť v nás ve světle třígeneračních vyprávění.*

Praha: Triton.

Je sympatické, že v posledních letech můžeme zaznamenat dříve jen málo využívané přístupy ke zkoumání rodiny – jak z hlediska oborového, tak z hlediska metodologického. Mám na mysli historická, psychologická a andragogická zkoumání založená na kvalitativní metodologii. V některých případech jsou tyto přístupy konkretizovány jako metoda orální historie, jindy jako retrospektivní rozhovory, někdy také jako biografické či narativní rozhovory, obecněji potom jako kvalitativně analyzované nestrukturované nebo polostrukturované rozhovory. Aniž bych chtěla všechny tyto přístupy směřovat, neboť je jasné, že každá z těchto metod sběru dat má svá specifika, chci poukázat na to, co mají společné.

Společným prvkem je nový pohled na realitu, která je zkoumána prizmatem aktérů. Tím tento nový pohled překračuje rámec „objektivního“ zkoumání a vnáší do našeho poznání významný faktor subjektivní percepce určité společenské entity či společenských procesů. Získáváme tak pohled autentický, mnohovrstevný, a tím zajímavý. Rodina a její historie očima tří generací je k takové percepci reality skrze samotné aktéry výborným námětem.

Publikace auterek Radmily Švaříčkové Slabákové a Ireny Sobotkové je o rodině a o jedné z jejích dosud skutečně opomíjených oblastí, a to její paměti. Tematicky se rozpadá do čtyř oblastí: rodinná paměť, vzpomínky na dětství, mezigenerační přenos a poselství rodiny. Tomu ve struktuře publikace předchází úvod, v němž se jako první objevuje zamyšlení nad tím, co vlastně rodinná paměť je: je individuální, je kolektivní, je založena na rodinných artefaktech i rodinných vztazích, je zprostředkovaná staršími členy rodiny, je obrácená dovnitř rodiny i vně k širšímu společenství, zkrátka je to fenomén, který je dostatečně široký a otevřený pro to, aby byl zajímavý pro autory z různých disciplín. V případě této publikace pro jednu historičku a jednu psycholožku. S výhodou mohly propojit svou dosavadní oborovou a výzkumnou erudici. Ostatně, obě se již dříve podílely na publikaci vskutku multidisciplinární.¹

¹ Švaříčková Slabáková, R., Sobotková, I., Filipowicz, M., Zachová, A., Kohoutová, J., Petřů, M. (2018). *I rodina má svou paměť. Rodinná paměť v interdisciplinárním kontextu.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Meritorním kapitolám publikace o rodinné paměti předchází popis metodologie výzkumného postupu. Datový korpus, s nímž autorky pracovaly, je založen na rozhovorech se třemi generacemi členů 13 rodin, celkem tedy s 39 participanty. Valná většina rodin pocházela ze střední nebo jižní Moravy. V této souvislosti by byla zajímavá reflexe autorek na téma specifík moravských rodin oproti českým, jež se běžně tradují a ukazují také v datech podle regionů (např. v opakovaně realizovaném výzkumu evropských hodnot²). Do jaké míry jsou jejich zjištění ovlivněna regionem a velikostí sídla? Takovou reflexi jsem v publikaci nezaznamenala.

Obrázek rozmanitého jevu rodinné paměti skládají autorky do celku prostřednictvím čtyř kapitol definovaných tématy, na něž se účastníků výzkumu doptávaly. Prvním tématem je rodinná paměť jako taková: jak se lidé zajímají o minulost své rodiny, jaké jsou v tomto ohledu generační rozdíly a jak daleko do minulosti vlastně paměti rodiny sahají; dále jaké jsou obsahy rodinných vyprávění, tedy na co a jak se vzpomíná, na koho se vzpomíná. Starší inklinují spíše k rodinným rodokmenům, mladší zase k příběhům spojeným s jejich dětstvím a životem rodičů a prarodičů. Nejhlouběji do minulosti kupodivu zasahovaly vzpomínky příslušníků nejmladší generace. A logicky největšími vypravěči jsou příslušníci nejstarší generace. Jejich příběhy, jak zdůrazňují autorky, přispívají k rodinné i individuální identitě a resilienci a posilují citové vazby v rodině.

Součástí rodinné paměti jsou také vzpomínky na své vlastní dětství. Co si vlastně sami pamatujeme a co máme zprostředkováno skrze rodinné historky na téma „když jsme byli malí“, je jedno ze zajímavých témat, kterým se příslušná kapitola věnuje. Dalšími jsou: od čeho chceme následující generace uchránit, jak nám naše minulost v dětství voní a chutná, nikoli v přeneseném smyslu, ale zcela konkrétně ve spojení se smyslovými vjemy, či jak vzpomínáme na místa spojená s rodinnou minulostí. Řekla bych, že tato témata jsou velmi nápaditá a dosud málo zkoumaná. Že se projevuje tzv. emoční zkreslení, či řečeno jinak tzv. vzpomínkový optimismus, je nasnadě.

Nejvíce mě zaujala kapitola věnovaná mezigeneračnímu přenosu. Právě toto téma mě totiž přivedlo k myšlence napsat recenzi na tuto publikaci. Sama se už několik let věnuji tématu mezigeneračního učení. Působím v oboru pedagogika a andragogika, proto jsme k atributu „mezigenerační“ s kolegy zvolili termín *učení*, který v sobě obsahuje nejen to, co a jak se v širokém

² Evropský výzkum hodnot: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1002>.

slowa smyslu učíme, ale také kdo a co nás učí. Když v této publikaci procházím kapitolu o mezigeneračním přenosu, přemýšlím, v čem jsou přenos a mezigenerační učení vlastně odlišné. Snad že koncept přenosu, alespoň v podání autorek, je širším pojmem? Nebo je to právě naopak? Téma rodinné paměti v sobě v každém případě obsahuje dominantně přenos od starších k mladším, zatímco mezigenerační učení v sobě nese reciprocitu.

Posledním tématem, které je v publikaci rozvinuto, je téma nazvané *Poselství rodiny*. Zde se dočteme o rodinných vzorech, rodinných hodnotách a rodinném odkazu. Zvláštní místo tu mají vzpomínky na druhou světovou válku a období komunismu. Snad nejlépe tuto část vystihuje shrnující komentář samotných autorek: „Individuální paměti jsou na rozdíl od oficiálního diskurzu o minulosti mnohohrstevnaté.“ (s. 259).

Zastávím se u jednoho z poznatků, který se prolíná všemi kapitolami. Jedná se o generační rozdíly ve výpovědích účastníků výzkumu. Lze téměř s jistotou říci, že na rodinné paměti jako celku více záleží starší generaci, neboť pro tuto generaci jsou nejdůležitější kontakty v rodině, Starší vnímají rodinnou soudržnost jako významnější než mladší, více se angažují v organizování společných aktivit s rodinou, např. rodinných oslav či setkávání, jsou nositeli a rodinnými propagátory tradic a rodinných rituálů a tak podobně. To nejspíš není až tak překvapivé zjištění, koneckonců koresponduje velmi dobře i s tím, co jsme zjistily³ my při studiu mezigeneračního učení v rodině. My jsme navíc dospěly k závěru, že prarodiče mají tendenci svoji rodinu tak trochu idealizovat, vidí ji pozitivněji z hlediska soudržnosti rodiny, komunikace mezi členy a celkově rodinné atmosféry. Důležitý je podle mého soudu signál, který je těmito zjištěními vyslán k mladším generacím: časem bude potřeba tuto štafetu převzít. A nadějně je, přičemž vycházím z popsanych výsledků této publikace, že je to právě nejmladší generace, která se o rodinnou historii zajímá, která má začasto spíše než s rodiči dobré vztahy se svými prarodiči, které vnímá jako rolové modely, a je hlavním a často vděčným adresátem rodinných příběhů, které prarodiče vyprávějí. A co je důležité, svým prarodičům má také co nabídnout, neboť s nimi může sdílet současný svět.

Celkově řečeno, je to pěkná knížka, která se dobře čte. Čtenář se dozvídá mnoho informací o současné rodině i o rodině nedávné minulosti, jež se zobrazuje ve vyprávění hlavně nejstarší generace. Některé pasáže jako by

³ Rabušicová, M., Kamanová, L., & Pevná, K. (2011). *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita.

byly vystřiženy z mé „vlastní rodiny“, může si říci čtenář a bude mít v mnoha případech pravdu. Jiné pasáže mu umožní, aby nahlédl do jiného rodinného uspořádání, a tím si opět ozřejmil procesy ve své vlastní rodině. Právě tento „osobní tón“ autorek, jež jsou dobrými vypravěčkami, je přidanou hodnotou publikace.

Domnívám se, že kniha je užitečné a inspirativní čtení pro každého, kdo nechce o vývoji současné rodiny uvažovat jen nebo dominantně v kategoriích krize či zániku rodiny. Je jisté, že „dnes to není, co to bývalo“, že rodinné chování se pod vlivem nejrůznějších okolností mění, ale rodina jako společenská instituce i jako primární útočiště pro jednotlivce tu stále je. A stále je inspirací pro nové výzkumné a publikační počiny.

*prof. PhDr. Milada Rabušicová, Dr.
Masarykova univerzita, Filozofická fakulta,
Ústav pedagogických věd*

CALL FOR PAPERS

Studia paedagogica 25:2, 2020

Issue Topic: The Changing Status of the Teaching Profession

Editors: Adam Lefstein, Stanislav Štech, and Klára Šedová

The journal *Studia paedagogica* is indexed in SCOPUS.

The theme of the forthcoming monothematic issue of *Studia paedagogica* is the changing status of the teaching profession. The aim of the issue is to explore current developments in this field in different countries. Though many education systems around the world are facing similar concerns regarding teacher professionalism, there are important differences in the local manifestations of this state of affairs and in the different ways that policy actors and teachers address it.

The character of the teaching profession is changing in many respects (Guerriero and Révai, 2017): new routes to teacher certification; growing accountability pressures and administrative loads; increasingly diverse multicultural classrooms with varying student learning needs; changing relationships with students and their parents; the emergence of new curricular areas, competencies, and literacies (social-emotional, financial, digital, global citizenship, etc.).

Teachers' social status is also in a state of flux. This process is not straightforward; rather, two contradictory tendencies shape the status of the profession. On the one hand, public trust in teachers and in traditional teacher education programs has eroded (Goepel, 2012). What counted as adequate teaching a generation ago is currently viewed by policymakers and the public as inadequate and a target of necessary reform. On the other hand, teachers are seen as the key lever of educational improvement and the agents of change (Day, 2002). As such, demands on their professionalism are growing (Schleicher, 2018). This situation, in which teachers are both undervalued and called upon to take on additional responsibilities, is confusing and stressful for teachers. The rate of teacher attrition in many countries has risen, and the teaching staff is aging. Moreover, in many countries, teachers are dissatisfied with their professional status, working conditions, pay, and other material benefits (Price and Weatherby, 2018).

This brief survey raises the question: *What is happening to the teaching profession and why?* We are interested in contributions that bring theory and/or empirical findings to bear on this question. We welcome case studies of the state of the teaching profession in different systems, of policies and programs that seek to strengthen teacher professionalism, and of how teachers are responding and proactively working to improve their lot.

The component questions could be:

What does high-quality teaching mean today? What competencies do teachers need to be able to ensure this? What is an adequate system of teacher education and teacher development for quality teaching?

Are we facing an erosion of public trust in teachers, in traditional teacher education programs, and in traditional teacher roles? What are the reasons for this?

Is there a relationship between the professional characteristics of the teachers and their students' results? What data are available to answer this question?

How do teachers value their profession? What are the reasons for teacher satisfaction or dissatisfaction in their profession? What are the reasons for teacher attrition? Is it possible to increase satisfaction and decrease attrition?

How do teachers cope with the demands of their professional role? What are the most effective strategies for preventing stress and burnout?

Important dates

This monothematic issue will be published in English in July 2020. The deadline for abstracts is August 31, 2019; the deadline for full texts is October 30, 2019. Both abstracts and full texts are to be sent to the e-mail address studiapaedagogica@phil.muni.cz. Articles should be written in English and meet the requirements mentioned in the instructions for authors on the [the journal's website](#). Manuscripts will be submitted to a peer-review process that will enable the editors to select papers for publication. The editors of this issue are Adam Lefstein (Ben-Gurion University of the Negev, Israel), Stanislav Štech (Charles University, Czech Republic), and Klára Šedřová (Masaryk University, Czech Republic). You can find more information at <http://www.studiapaedagogica.cz>.

References

- Day, C. (2002). School reform and transitions in teacher professionalism and identity. *International Journal of Educational Research*, 37(8), 677-692.
- Goepel, J. (2012) Upholding public trust: An examination of teacher professionalism and the use of Teachers' Standards in England. *Teacher Development*, 16(4), 489-505.
- Guerriero, S., & Révai, N. (2017). Knowledge-based teaching and the evolution of a profession. In Guerriero, S. (ed.), *Pedagogical Knowledge and the Changing Nature of the Teaching Profession* (pp. 253-269). Paris: OECD Publishing.
- Price, H. E., & Weatherby, K. (2018). The global teaching profession: how treating teachers as knowledge workers improves the esteem of the teaching profession. *School Effectiveness and School Improvement*, 29(1), 113-149.
- Schleicher, A. (2018). *Valuing our Teachers and Raising their Status: How Communities Can Help*. Paris: OECD Publishing.